

Tomislav Vignjević

Drvo staleža i smrti u umjetnosti ranoga novog vijeka

Vjerojatno ne postoji ništa toliko blisko čovjeku kao što je drvo, budući da nudi mnoštvo simboličkih tumačenja. Drvo je prikazano u brojnim kontekstima, kao slika Krista i križa, kao *Drvo znanja dobra i zla*, koje se pojavljuje u prikazima Raja i iskonskoga grijeha, kao *Drvo života (arbor vitae)* u Raju, često vizualizirano. No, postoji još jedna inačica srednjovjekovne simbolike drveta, *Drvo staleža*, koje se najčešće javlja u vrijeme prijelaza u rani novi vijek. U petnaestome stoljeću brojni takvi prikazi uključuju lik Smrti, koji naplaćuje svoj neizbježan dug lukom i strijelom, a podsjeća na *Ples mrtvaca* time što ilustrira jednakost svih pred smrću. *Drvo staleža*, čiji očiti poredak staleža Smrt ugrožava i ruši, jest jedna vrsta upozorenja na sveprisutnu Smrt, koja čeka u zasjedi i prijeti prikazanome poretku. Dva dojmliiva i često kopirana prikaza Smrti koja prijeti cijeloj društvenoj hijerarhiji, ilustrirana prikazima *Drva staleža*, nalazimo u radovima nizozemskoga grafičara, Majstora sa zastavicama. Njegove su grafike utjecale i na freske koje krasi samostanske dvorane u samostanu sv. Franje u Morelli u Kataloniji, *De profundis*, gdje je samostanska zajednica govorila molitve za svoje mrtve. Sličan prikaz *Drva staleža* nalazi se i na jednoj od najstarijih španjolskih grafika s početka 15. st., *Smrt prijeti čovječanstvu*, na kojoj personifikacija smrti pokazuje mnoge sličnosti s Morellijevim prikazima, što je posebno vidljivo u prikazu otvorenog trbuha i u nogama. Grafika je Majstora od uskih zastava vrlo precizno bila kopirana u rukopisu *Vergänglichkeitsbuch* (Stuttgart, Württembergische Landesbibliothek, Cod. Donaueschingen 704), gdje je ponovno predstavljena veza između *Drva života* ili *Drva staleža* i *Plesa mrtvaca*. Ovaj je rukopis napisao i ukrasio crtežima Wilhelm Werner Graf von Zimmern (1485.-1575.) sredinom 16. st. To je knjiga koja se u mnogim dijelovima oslanja na tradiciju *Contemptus mundi* i *Memento mori* literature te preuzima oblik kompilacije obiteljske povijesti, raznovrsnih tekstova i slika. Na listu 41v ovoga kodeksa prikazano je *Drvo staleža* na koje Smrt odapinje svoje strijele. Sličnu je ideju *Drva staleža*, s više dvoznačnosti i kompleksnosti, s očitim naglaskom na neizvjesnost i prijetnju društvenoj hijerarhiji, prikazao tzv. Petrarcameister u ilustraciji knjige *Von der Arzney bayder Glueck des guten und des widerwertigen*, što je bio njemački prijevod Petrarkinog *De remediis utriusque fortunae*, jednog od najčitanijih djela svoga vremena. Knjigu je prvi objavio Heinrich Steiner 1532. u Augsburgu. U 16. poglavlju prvoga dijela, veliki drvorez dimenzija 15 x 10 centimetara, ilustrira gotovo dvije i pol stranice dugačak tekst pod naslovom *Von Adelichem vrsprung* (O aristokratskom podrijetlu). Ovaj drvorez otkriva umjetnikovu ironiju, budući da je Smrt, koja nemilosrdno zahtijeva dug od svih staleža, zamijenjena dvosmislenijom ali jasnom željom za ilustriranjem preokrenute staleške hijerarhije, koja na svoj jedinstven način pokazuje neizvjesnost, antagonizam, društvenu mobilnost i pobune, oznake vremena u kojemu je drvorez nastao.

Prijevod s engleskoga: Ana-Marija Milčić